

OBSAH

Studie

- JITKA KATOVSKÁ, Pražský špitál svatého Pavla. Příspěvek k dějinám a každodennosti sociálně-charitativního zařízení v raném novověku7
- MILOŠ DVOŘÁK, Pobělohorská Praha a velkoobchod s českou vlnou na západoevropských trzích. 2. část 53
- IVANA DEJMKOVÁ, Pražská měšťanská beseda – její vzestup a pád185
- LIBOR HRUŠKA, Přeměna nuselského pivovaru na akciovou společnost na pozadí pražské „pivovarnické horečky“ devadesátých let 19. století ve světle dobového tisku273

Materiály

- JAROSLAV JÁSEK, Důležitá stavba, která často překážela. Větrací věž pražské kanalizace na Letenské pláni..... 326
- TOMÁŠ KAVKA, Fond Svaz pro povznesení návštěvy ČSR jako pramen k dějinám masové turistiky u nás337

Recenze

- „Aby se umění malířskému vyučoval.“ Křestní, výuční a zachovací listy z fondu Pražská malířská bratrstva, (edd.) Radka Tibitanzlová – Martina Beranová (*Zlata Brátková*)..... 346
- Pavel Novotný, Petrská čtvrť dům od domu (*Zlata Brátková*)351
- Jiří Kratochvíl, Pražské pošty. Historie a současnost (*Jan Kramář*) 354
- Dvě nové výstavní publikace Muzea hlavního města Prahy: Zdeněk Míka, Zábava a slavnosti staré Prahy; Eva Bendová – Tomáš Dvořák – Dominik Hrodek – Šárka Kořínková, Pražské kavárny a jejich svět (*Jan Škoda*) 359
- Adam Votruba, Václav Babinský. Život loupežníka a loupežnická legenda (*Petr Kreuz*) 363
- Libri Civitatis I. Pamětní kniha města České Lípy 1461–1722, (edd.) Ivana Ebelová – Jaroslav Panáček – Petr Gajdošík – Helena Hasilová; Libri Civitatis II. Rejstřík stavby děkanského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mostě 1517–1519, (edd.) Martin Myšička – Ivana Ebelová – Helena Hasilová; Libri Civitatis III. Městská kniha

Litoměřic (1341)–1562 v kontextu písemností městské kanceláře, (edd.) Barbora Kocánová – Jindřich Tomas – Helena Hasilová – Karel Kučera (<i>Jan Mareš</i>)	367
Peter Fleischmann, Rat und Patriziat in Nürnberg. Die Herrschaft der Ratsgeschlechter vom 13. bis zum 18. Jahrhundert, III (<i>Olga Fejtová</i>)	376
Sport als städtisches Ereignis, (Hrsg.) Christian Koller (<i>Tomáš Jelínek</i>)	380
Kommunikation in mittelalterlichen Städten, (Hrsg.) Jörg Oberste (<i>Kateřina Jiřová</i>)	390
Člověk na Moravě 19. století, (edd.) Lukáš Fasora – Jiří Hanuš – Jiří Malíř (<i>Tomáš Kafka</i>)	393
Jan z Gelnhausenu, Příručka práva městského (Manipulus vel directorium iuris civilis) (ed.) Miroslav Flodr (<i>Petr Kreuz</i>)	397
Člověk v Ostravě v XIX. století, (edd.) Milan Myška – Aleš Zárický (<i>Ondřej Táborský</i>)	399
Migration und kirchliche Praxis. Das religiöse Leben frühneuzeitlicher Glaubensflüchtlinge in alltagsgeschichtlicher Perspektive, (Hrsg.) Joachim Bahlcke – Rainer Bendel (<i>Olga Fejtová</i>)	403
Sport zwischen Ost und West. Beiträge zur Sportgeschichte Osteuropas im 19. und 20. Jahrhundert, (Hrsg.) Arié Malz – Stefan Rohdewald – Stefan Wiederkehr (<i>Tomáš Jelínek</i>)	412
Wolfgang Petz, Die letzte Hexe. Das Schicksal der Anna Maria Schwägelin (<i>Petr Kreuz</i>)	415
Marina Dmitrieva, Italien in Sarmatien. Studien zum Kulturtransfer im östlichen Europa in der Zeit der Renaissance (<i>Jiří Pešek</i>)	420
JITKA HOLÍKOVÁ, Výběrový soupis pragensií za léta 2007–2009	429
Seznam vyobrazení	555
Seznam autorů	558

JITKA KATOVSKÁ
PRAŽSKÝ ŠPITÁL SVATÉHO PAVLA
PŘÍSPĚVEK K DÉJINÁM A KAŽDODENNOSTI
SOCIÁLNĚ-CHARITATIVNÍHO ZAŘÍZENÍ V RANÉM NOVOVĚKU

Dochované archivní prameny ke špitálu svatého Pavla za Poříčskou branou a v Templu uložené v Archivu hlavního města Prahy, doplněné o písemné prameny Fundační komise z Národního archivu, napomáhají k poznání osudu jednoho sociálně-charitativního zařízení, které sloužilo Pražanům v raném novověku. Svatopavelský špitál se zrodil na začátku 16. století, v době, kdy se zemí šířila nákaza „francouzské nemoci“, syfilidy, a nemocní chudáci v Praze byli shromážděni do dřevěných boudiček právě za Poříčskou bránou. Brzy však z provizoria povstal významný špitál, který byl bohatě nadán finančními prostředky ze staroměstské obce i dary konkrétních měšťanských dárců. Právě na tuto společenskou skupinu špitál svůj zájem soustředil – na lidi zchudlé, staré, nemohoucí, nemocné, sirotky či vdovy pocházející z řad pražských měšťanů. Staroměstská obec vlastnila k tomuto špitálu podací právo potvrzené králem Vladislavem a její zástupci – špitálští úředníci a inspektoři – za správný chod špitálu zodpovídali. Za třicetileté války špitál za Poříčskou branou utrpěl fatální škody a s celým svým jméním byl přenesen ke špitálu v Templu. Prostory v Templu byly postupně rozšiřovány a díky bohaté Koppovské nadaci špitál získal i další budovy pro své chráněnce. Špitál musel svoji existenci nedobrovolně ukončit za reforem Josefa II., který v rámci revitalizace nemocenské a chudinské péče nemoderní špitály hromadně rušil.

Špitál svatého Pavla plnil svou charitativní funkci, pomoc potřebným, ale byl také hospodářským tělesem, jemuž bylo v průběhu jeho existence darováno nebo dáno do spravování několik vesnic. Správní stránka špitálu ležela na bedrech špitálských úředníků, jejichž počet kolísal od jednoho do čtyř a postupně se ustálil na dvou. Kontrolu nad nimi drželi dva špitálští inspektoři. Úředníci byli potvrzováni městskou radou a každoročně jí skládali účty z hospodaření špitálu; měli na starosti i pořádek ve špitále a organizaci života v něm. Špitálský písař pak dozíral nad špitálskými dvory a nad hospodářskou produkcí. Špitálská matka se starala o špitálníky po stránce fyzické, pečovala o čistotu ve špitále, přičemž jí mohoucí špitálnice musely být k ruce. Kněz ustavený pro kostel při špitále zde původně i bydlel, na častých bohoslužbách participovali i farář týnský, farář z Proseku a také novoměstští bratři kapucíni.

Špitál byl finančně zajištěn z hospodářského provozu, důležitou roli však hrály dary přislíbené ke špitálu. Někdy měly konkrétně vymezenou oblast a účel, na něž měly být použity. Společným jmenovatelem všech darů ke špitálu však byla zjištěná myšlenka dárce, že se za spásu jeho duše budou špitálníci vroucně modlit.

Špitál poskytoval pět základních druhů podpory pro potřebné. Nabízel umístění ve špitále, dále místo ve špitále spojené s porcí stravy a peněz, dále mohl podporovat potřebné oběma těmito porcemi, pro které si almužník do špitálu docházel, nebo pouze stravou či jen peněžním příspěvkem. Nejsilnější skupinu podle pramenů tvořili ti špitálníci, kteří pobírali vikuální a peněžní porci a zároveň jim špitál poskytl střechu nad hlavou.

Bez zajímavosti nejsou ani důvody a okolnosti, za kterých byli špitálníci na špitálskou fundaci přijímáni. Největší roli hrál počet volných míst, sešlost věkem, chudoba a slovo přímluvce.

Špitálníci jsou v pramenech zmiňováni v různých souvislostech, tu v případě úmrtí a vystrojeného pohřbu, tu kvůli nedbalému plnění povinností. Základní povinností bylo účastnit se mší ve špitálském kostele a modlit se za dobrodince. Jinak špitálníci pomáhali při vykonávání lehčích prací prospěšných pro špitál.

Špitálníci dostávali každoročně základní kusy oblečení, nové sukně či kabáty se dočkali až po čtyřech letech strávených ve špitále. Špitálský stejnokroj znamenal pro špitálníky jistou společenskou degradaci.

Nelze s jistotou říct, jak velkou kapacitou lůžek špitál disponoval, kusé informace mluví přibližně o počtu třiceti postelí. Přesný věk špitálníků je veličinou prakticky neznámou.

Prameny místy podhalují i momenty z každodenního soužití špitálníků, které nebylo vždy bezproblémové. Úředníci se nevyhnuli řešení falešných pomluv, malé příčinlivosti špitálníků při špitálských povinnostech či drobným krádežím.

Z toho vyplývá, že člověk jakéhokoli ražení je ve svých potřebách a projevech neměnný, v raném novověku stejně jako dnes, a proto špitálu svatého Pavla, který v minulosti napomáhal ke zkvalitnění života potřebným lidem, patří hold v podobě tohoto příspěvku.

MILOŠ DVOŘÁK

POBĚLOHORSKÁ PRAHA A VELKOOBCHOD S ČESKOU VLNOU NA ZÁPADOEVROPSKÝCH TRŽÍCH

2. ČÁST

Sociálněekonomická analýza pobělohorské Prahy plně prokázala, že česká metropole měla v letech 1620–1707 kvalitní obchodní infrastrukturu, která jí umožňovala další vývoj na principech tehdejšího moderního obchodního podnikání. Základním faktorem, který determinoval tento rozvoj, byl velkoobchod s českou vlnou na středoevropských, jihoevropských a hlavně západoevropských trzích.

V pobělohorském období, kdy Evropa prožívala v podmínkách politických a vojenských konfliktů válečnou konjunkturu, stoupal význam české kvalitní vlny. Anglie, produkující nejkvalitnější evropskou vlnu, export této strategické suroviny na evropský kontinent z politických, vojenských i konkurenčních důvodů přísně regulovala a soukenické manufaktury zejména v Nizozemí a Švýcarsku zápasily s nedostatkem vlny a hledaly nové zdroje této nenahraditelné suroviny. Český i zahraniční obchodní kapitál na tuto lukrativní poptávku brzy reagoval a začal českou kvalitní vlnu ve větší míře exportovat na trhy ve střední a hlavně západní Evropě, kde ji monopolní exportéři směřovali za jemná sukna a různé druhy kupeckého zboží. Vlna se stala důležitou komoditou ekonomického potenciálu pobělohorských Čech. Praha udržovala ve studovaném období obchodní styky asi s 50 centry světového nebo evropského obchodu.

Rakouský stát, řídicí se ve své obchodní politice pragmatickými doporučeními svých ekonomických odborníků, omezoval export vlny do zahraničí a prosazoval, aby byla vlna zhodnocována a vyvážena jako kvalitní zboží – sukno. Z českých ekonomických expertů koncepci využití tohoto jedinečného zemského bohatství na přelomu 17. a 18. století detailně zpracoval přední pražský merkantilista Jan Kryštof Bořek. Z jeho ekonomické analýzy vyplývá, že Čechy měly tehdy ročně k dispozici 40 000 kamenů vlny, z níž se dalo vyrobit asi 720 000 loktů sukna. Cena této suroviny byla 200 000 tolarů, zatímco cena z ní vyrobeného sukna 900 000 tolarů. Po odečtení režie zbývalo na cenu výrobku 520 000 tolarů. J. K. Bořek konkretizoval svou analýzu také na jednotlivé soukeníky. Když soukeník zpracoval 10 kamenů vlny po 5 tolarech, vyrobil z nich 180 loktů sukna, které pak prodal po $1 \frac{1}{4}$ tolaru za loket. Po srážce režie vydělal 130 tolarů. Menší koupěschopnost českého sukna na trzích spatřovalo komerční

kolegium v roce 1717 v exportu kvalitní české vlny na zahraniční trhy a v neochotě cechů zavádět progresivní, hlavně holandské nebo anglické výrobní postupy.

O rozvoj českého soukenictví a velkoobchodu s vlnou se zasloužil král Maxmilián II. V roce 1568 nařídil, že stát už nadále nebude nakupovat sukno pro vojsko v Uhrách od obchodníků z říše, ale pouze od soukeníků nebo obchodníků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Když pak byly na počátku třicetileté války v Praze zřízeny velké vojenské sklady pro zásobování vojska, hlavně v Německu, význam velkoobchodu s vlnou i suknem stoupl. Ještě v roce 1647 dostali pražští Židé zakázku na 1000 stejnokrojů z dobrého libereckého nebo jihlavského sukna.

Podle pražské ungeltní knihy z roku 1631, která neeviduje vojenské ani jiné státní zakázky, byl největším dodavatelem vlny na pražský trh Jan Václav Vodička, který ve staroměstské celnici proclil 590 kamenů vlny. Staroměstský kupec a velkoobchodník s nizozemským zbožím Mikuláš Grulois, původem z Francie, dodal na pražský trh 216 kamenů vlny a proclil také holandské textilie, anglický pamazán atd. Podstatnou část proclívané vlny přivezli na pražský trh v roce 1631 příslušníci české šlechty. Největší množství proclívali Mariana Šternberková (161 kamenů), Anna Magdalena z Kolovrat (132 kamenů) a Kateřina Malovcová (131 kamenů), Adam Šternberk (113 ½ kamene). Z církevních institucí dodali zbraslavský opat 187 kamenů a strahovský opat 79 kamenů. Celkem všichni dodavatelé proclili 8070 ½ kamenů (830,3 q) vlny.

V dokumentu *Contra der Nürnberger und andern ausländischen Handelsleuten* asi z roku 1671, vypracovaném pro německou expedici české komory, nastínili pražští kupci organizaci a vývoj velkoobchodu s českou vlnou od počátku pobělohorského období. Ve své stížnosti na zahraniční, zejména norimberskou konkurenci zdůrazňovali, že pražští, resp. čeští kupci na rozdíl od zahraničních kupců neochuzují zemi o kvalitní minci, neboť praktikují tento velkoobchod na principu směny české vlny za zahraniční luxusní zboží. Jejich obchodními partnery byli Švýcaři a Nizozemci, kteří jim za vlnu dodávali zejména švýcarské plátno a holandské sukno. Podle dokumentu asi z roku 1671 se na velkoobchodu s vlnou podíleli z pražských kupců Jakub Visendo, Matyáš Festa, bratří de Pauliové, Jan Rajmund, Daniel Jaroměřský, Jan Piloti, Jan Bernard a specializovaní velkoobchodníci Jindřich Řečický a Václav Vodička.

Jakub Visendo z Wisenburgu, původem z italského Merana, získal na Starém Městě pražském měšťanské právo v roce 1613. Jak prokazuje jeho obchodní biogram, od počátku třicetileté války bohatl na rozsáhlých obchodních transakcích na středoevropských trzích a už v roce 1624 byl označován za zámožného kupce. V roce 1631 proclíval ve staroměstské

celnici jemná sukna, hedvábí, leonský burat, francouzské zboží, orientální koření atd. Při saské okupaci Prahy v roce 1631 vynaložil na splácení výpalného a na vydržování generálního štábu saského kurfiřta 30 000 zl. rýn. na Starém Města pražském vybudoval velký obchodní dům U hřebenu (čp. 600/I), který pak v roce 1640 zdědil jeho zeť Matyáš Festa.

V roce 1639 obdržel Matyáš Festa († 1658) od Ferdinanda II. zvláštní privilegium na obchod se sukrem a hedvábným zbožím. Pocházel z italského Tridenta, v roce 1640 získal měšťanské právo na Starém Městě pražském. K jeho hlavním obchodním partnerům patřili velkoobchodníci z Vídně, Augsburgu, Lince, Salcburku, St. Gallenu i Luccy. Od roku 1650 se dostával do obchodních potíží a nebyl schopen plně splácet úvěry za zboží. Svůj dluh 1300 tolarů pojistil v roce 1651 na domě čp. 402/I U Moravů na Starém Městě pražském Petrovi Wiebottovi, kupci z nizozemského Haarlemu. Podle speciálního seznamu nakoupil spolu se svým tchánem na zahraničních trzích do roku 1653 zboží celkem za 733 820 zl. rýn., z nichž nezaplátil 42 311 zl. (5, 76%).

Velkoobchodník Bartoloměj de Pauli z Poli († 1642), původem z italského Gardone u Verony, od roku 1617 měšťan Starého Města pražského, získal znalosti obchodního podnikání v pražském obchodním domě Jana de Witte, bankéře Albrechta z Valdštejna. Zbohatl na vojenských dodávkách. V letech 1622–1623 si vybudoval velký obchodní dům na Starém Městě pražském (čp. 4/I), který, jak uvádí dobový soudní zápis, projektoval známý pražský architekt Antonio Trevano. V roce 1626 získal pas k cestě do Itálie. V roce 1631 proclíval ve staroměstské celnici bohatý sortiment kupeckého zboží. Inventarizace jeho majetku v roce 1642 prokázala, že tento úspěšný velkoobchodník zanechal majetek v hodnotě 185 337 zl. rýn., přičemž ve skladu měl podle odborného odhadu zboží za 70 000 zl. rýn.

Jan Baptista de Pauli z Poli († před 1642), bratr Bartoloměje de Pauli z Poli, obdržel měšťanské právo na Starém Městě pražském v roce 1617. Podle ungeltní knihy z roku 1631 proclíval ve staroměstské celnici španělské a řecké víno, holandský sýr, mandle, fíky, olivy, vlašské ořechy a švábské kroupy. Přes celnici v Litoměřicích provázel v roce 1637 bezcelně pomeranče a citrony, které dodával spolu s orientálním kořením a lahůdkami i Albrechtovi z Valdštejna do Jičína.

Jan Dominik de Pauli z Poli († 1644), další bratr Bartoloměje de Pauli z Poli, měšťan a kupec Starého Města pražského, obchodoval zpočátku se svým bratrem Janem Baptistou. V roce 1631 už sám proclíval ve staroměstské celnici řecké víno, citrony, mandle, rozinky, vlašské ořechy a olej a v roce 1634 kupecké zboží. Podle celní knihy města Litoměřice vezl rozinky, mandle, cukr, rýži a tabák a v roce 1642 olej. Ze svého krámu zásoboval

kupeckým zbožím na úvěr zejména představitele vyšší šlechty, s nimiž se pak soudíval o splacení dlužných částek.

Jan Baptista Rajmund z Levenburku († 1658), původem z francouzského Tignes, získal měšťanské právo na Starém Městě pražském v roce 1623. Byl švagrem známého českého malíře Karla Škréty. V roce 1641 si zakoupil devastovaný dům čp. 465/I U pěti korun na Starém Městě pražském a dal ho přestavět na velký obchodní dům.

Daniel Jaroměřský ze Stromberka († 1676), pocházející ze středočeské Čáslavi, získal měšťanské právo na Starém Městě pražském v roce 1635. Od roku 1639 vlastnil dům čp. 474/I U tří duh na Starém Městě pražském. V roce 1646 nakupoval v Linci hedvábné zboží, klobouky, rukavice a další druhy kramářské zboží. Jako hejtman městské setniny bránil v roce 1648 Prahu při švédském obléhání města. Pro nesplacení úvěru jej zažalovala norimberská společnost Pavla Fermonda a v roce 1651 Johan Dupre a Johan Ruquedort z Vídně. K zálibám Daniela Jaroměřského patřila hudba a výtvarné umění. Měl sbírku 82 obrazů, 16 svazků starých zpěvníků a 16 žaltářů.

Jan Bernard z Pleisteinu († 1657) začínal v Praze jako faktor velké pražské obchodní firmy Jana de Witte. Byl i mnohaletým obchodním zástupcem norimberské velkofirmy Viatis a Peller. Po roce 1621 se podílel na rozsáhlých finančních transakcích spolu se svou tchyní Ester Teuflovou z Zeilperka, pocházející z bohaté pražské kupecké rodiny. Jak prokazuje obchodní biogram Jana Bernarda, měl „přes 60 000 v handlu a vexlu“. V roce 1631 proclíval v Ungeltu leonské zlato. Od roku 1637 byl měšťanem Starého Města pražského, zdědil Teuflovský dům (čp. 463/I) na Starém Městě pražském. Obchodními partnery tohoto podnikavého kupce byli v roce 1638 Jakub Berencz z Hamburku a Leonard Schwendendorfer z Lipska. V roce 1644 sídlili v jeho domě zahraniční kupci, Kochové z Norimberku, obchodníci s kupeckým zbožím a plátnem, a Jakubicové ze Žitavy, velkoobchodníci s kupeckým zbožím a žitavským plátnem.

Podle dokumentu pražských kupců z roku 1672 ze specializovaných velkoobchodníků s českou vlnou na zahraničních trzích vynikl Jindřich Václav Řečický († 1660), majitel velkého domu čp. 641/I na Starém Městě pražském a od roku 1637 staroměstský primátor. Podobné postavení v obchodu s touto komoditou zaujímal také kupec Jan Pavel Dvorský z Gryfí hory († 1653), který v roce 1623 obdržel povolení k vývozu vlny do Norimberku a k dovozu železářského zboží. Na Starém Městě pražském mu patřil dům U bílého koníčka a sousední dům čp. 485/I U deseti panen, v němž měl obchodní krám i velkou knihovnu.

Velkoobchod s českou vlnou a bohatým sortimentem luxusního zboží i zbožím každodenní spotřeby provozovali v pobělohorské době

v Čechách i v dalších částech dědičných zemí pražští Židé. Privilegované postavení mezi nimi měl v období třicetileté války Jakub Bassewi z Treuenburgu († 1634). Jako člen mincovního konsorcia dodával od roku 1621 stříbro a pagament do mincoven, které razily inflační minci. Od roku 1632 byl plně ve službách frýdlantského vévody Albrechta z Valdštejna a z jeho pověření začal organizovat výrobní a obchodní aktivity v Jičíně. Zaváděl manufakturní výrobu sukna pro armádní zakázky, pro vévodu obstarával zahraniční zboží a na pražský trh dodával mléčné produkty velkostatku. Organizoval také velkoobchod s vlnou, zřídil sklady ve Frýdlantu i v Liberci a zprostředkoval odbyt sukna z Liberce. V roce 1634 měl v Liberci na skladě asi 2000 kamenů vlny (205,8 q) a několik set loktů plátna. Spolu se svým bratrem Leonem Bassewim a s Bernardem Fantou Sacerdottim vytvořili obchodní společnost.

Z obchodního biogramu vyplývá, že Leon Bassewi a Natan Sacerdotti proclívají v roce 1631 ve staroměstské celnici různé druhy západoevropských textilií, jako anglický damašek, polozlatohlav a stříbrohlav, anglický barchán, zlaté tkanice, hedvábí atd. Pro hraběte Adama Pavla Slavatu nakoupil v roce 1632 Leon Bassewi různé zboží v Linci, Lipsku a Gěře, podílel se na dodávkách válečného materiálu pro vojenský sklad v Praze. V roce 1646 dodal do Jindřichova Hradce a Nové Bystřice orientální koření.

Bernard Fanta Sacerdotti, starší židovské obce v Praze a známý mecenáš, zprostředkoval prodej vlny z černínských panství a v roce 1654 také z komorních statků Zbiroh a Křivoklát – Krušovice. V roce 1665 informoval hraběte Černína, že má kupce, který chce z Plzně nebo z Chebu odebrat 300–400 kamenů jednostřížní vlny.

Na velkoobchodu s českou vlnou se podílel velký počet pražských Židů, kteří pravidelně zajížděli na veletrhy do Lipska. Patřil k nim také Moses Jičín, který odebíral na konci 17. století vlnu z černínských panství i z komorních statků. Navštěvoval i výroční trhy v Linci a prezentoval se též jako nákladník při předání vlny a tkaní vlněných textilií.

Základní informace o organizaci velkoobchodu s českou vlnou nejen v Praze, ale i v dalších částech Čech poskytuje rovněž dokument pražských kupců asi z roku 1671, který jmenuje nejdůležitější regionální centra obchodu s touto strategickou komoditou. Byla to (v abecedním pořadí) města Broumov, České Budějovice, Česká Lípa, Hradec Králové, Jindřichův Hradec, Klatovy, Kutná Hora, Liberec, Most, Plzeň, Tábor a Žatec. Šlo vesměs o města s bohatou tradicí soukenické výroby, z nichž některá pravidelně dodávala své produkty armádě nebo na zahraniční trhy.

Podle dokumentu pražského cechu asi z roku 1671 i dalších autentických pramenů státní a městské provenience konkurovali v Praze pražským velkoobchodníkům Norimberčané. Ve třicátých a čtyřicátých letech 17. století

mělo na pražském trhu své sklady zboží sedm norimberských kupců. Wolf Helle, kupec z Norimberku, proclil v roce 1631 v pražské celnici kupecké zboží za 25 874 zl. Velký sklad s hedvábím, orientálním zbožím, kořením, sukнем a harasovým zbožím měla na Starém Městě pražském norimberská velkofirma Jan Koch starší a jeho společníci, kteří své zboží prodávali v Praze od roku 1638. Paul Fermond a jeho norimberští společníci měli prokazatelně v letech 1638–1659 v Praze na skladě francouzské zboží. Po Paulu Fermondovi na pražském trhu v letech 1666–1673 obchodně podnikali Antoni Fermond a jeho společníci a po celou druhou polovinu 17. století vedle celé řady dalších norimberských kupců hlavně Waldmanové, kteří se specializovali na velkoobchod s českou vlnou. V roce 1696 Leopold I. Norimberčanům povolil, že mohou na pražském trhu obchodovat každoročně 24 týdnů.

Výjimečný obrat vykazovali na pražském trhu v pobělohorské době vídeňští velkoobchodníci, participující na podunajském transevropském obchodě. Jedním z nich byl také Gerhard Festa. Jeho bratr Matyáš Festa, velkoobchodník na Starém Městě pražském, podle náhodně dochovaného přehledu odebral od vídeňských kupců do roku 1653 kupecké zboží za více než 360 000 zl. Největší množství kupeckého zboží dodali Johan Andrea, Johan Paul a Johan Jullini za 125 590 zl. (34 %), pak Nicolas Brede, Georg Zolikkofer za 78 613 zl., Hans Österreicher – dědicové za 44 824 zl., Johan Dupre a Johan de Requidet za 42 790 zl., Dominico Zanini za 17 095 zl., Fridrich Ploth za 16 053 zl., Peter Engellender a společníci za 15 504 zl., Salomon Grossdicz za 5304 zl. atd. Pohledávku za 2669 zl. 58 kr. nárokoval Salomon Grossdicz po smrti staroměstského velkoobchodníka Jana Baptisty Rajmunda v roce 1659.

Tradiční veletrhy v Linci zprostředkovávaly Praze ve studovaném období tržní i finanční kontakty nejen na transevropský podunajský obchod, ale i na severoitalská obchodní centra (Benátky, Milán, Verona).

Saská města, napojená na transevropský obchod mezi západní a východní Evropou, exportovala na pražský trh západoevropské a východoevropské zboží a importovala tradiční české produkty, včetně vlny. Nejdůležitější obchodní a finanční transakce uzavírali pražští velkoobchodníci na veletrzích v Lipsku. Obchodním zástupcem pražského bankéře a velkoobchodníka Jana de Witte byl v Lipsku na počátku třicetileté války Johan Schwendendorfer, velkoobchodník s plátnem. Pražští Židé nakupovali na lipských veletrzích v osmdesátých letech 17. století velké množství luxusního, orientálního i nedostatkového zboží. Bohatý sortiment tohoto zboží odebírali i z trhů v Naumburgu. Z dalších saských měst si udržovali pozoruhodné pozice na pražském trhu obchodníci ze Saské Kamenice. Byli to zejména bratři Zachariáš a Kristián Hillingerové ze Saské Kamenice, kteří využívali

lodní přepravy po Labi a Vltavě a od roku 1634 dodávali do Prahy sukno, haras, orientální koření. Se svým zbožím zajížděli i do Vídně a na veletrhy do Lince. V Praze, Linci i Kremži podnikal od roku 1635 také Kristián Lorenc ze Saské Kamenice. Mezi saskými kupci, kteří konkurovali pražským velkoobchodníkům, vynikali zejména Kryštof Jakobovicz ze Žitavy a Jan Jindřich Gau z Pirny, který zajížděl do Prahy od roku 1642 pravidelně a dodával na pražský trh mořské produkty i orientální koření. Na zpáteční cestě vyvážel na lodích hlavně obilniny a další české produkty. Velký odbyt měla na zemském trhu v Praze také saská střediska soukenické výroby, zejména Zhořelec (Görlitz), která měla zájem o kvalitní českou vlnu. Rozvoj obchodu se Saskem doporučovala panovníkovi česká komora v roce 1699.

Důležitým obchodním partnerem Prahy byla v pobělohorské době Vratislav, ležící rovněž na transevropské trase ze západní do východní Evropy. Jako významné centrum evropského obchodu zabezpečovala Praze dodávky západoevropského i východoevropského zboží. Vytvářela tak v Praze konkurenční prostředí, které pozitivně regulovalo vývoj cen na zdejším trhu. Podle pražské ungeltní knihy z roku 1631 proclil vratislavský přepravce (forman) Mates Miller větší množství orientálního koření i drahé textilie, ale velké množství kupeckého i šmejdiřského zboží vezl společně s Kryštofem Seligem přes Prahu na vzdálenější trhy. V letech 1635–1645 zajížděl do Prahy Georg Franck z Vratislavi a nabízel na pražském trhu uzené maso i jiné komponenty. Do osmdesátých let 17. století význam vratislavského obchodu na pražském trhu ještě vzrostl. Podle rejstříků pardonové daně z let 1685–1687 dodávali pržští Židé na vratislavský trh hlavně kvalitní českou vlnu. Ze západoevropského zboží se na pražský trh dostávalo nizozemské sukno, haarlemský plyš, lyonské šňůry atd., z východoevropského zboží kožešiny, kůže, mořena barvířská i vosk. Z řemeslnických výrobků pak vratislavské sukno, boy, cvilink, barchet, cíchy, klobouky atd.

Pobělohorská Praha měla přímé obchodní kontakty i na další centra evropského nebo světového obchodu. Z Antverp přivážel do střední Evropy západoevropské zboží, hedvábné stuhy a nizozemské plátno Filip Rudolf; prokazatelně v letech 1634–1645 toto zboží dodával do Prahy, Vídně a Lince. V roce 1665 přivezl do Lipska a do Prahy Johan Poussets z Antverp nizozemské, italské a francouzské hedvábí, vlněné látky, nizozemské stříbrné a zlaté krajky. Podle záznamu v amsterdamském městské archivu nabízel v roce 1686 kupec Galletina na pražském trhu luxusní nizozemské zboží. Rozsáhlé zahraniční obchodní styky udržoval zejména velký obchodní dům Jan Visendo a Matyáš Festa ze Starého Města pražského. Nejruznější zboží mu do roku 1653 dodávali nejen vídeňští velkoobchodníci, ale také Wolf Freitag ze Salcburku za 100 567 zl., Stephan Fuchs ze Salcburku za 5 557, Hans Kurtz ze Salcburku za 5 759 zl. Josef Achtmarkt ze Štýru

za 78 771, Tobias Heinrich Zolikkofer ze Sankt Gallenu za 17 170 zl., Jacob Fuell z Augsburgu za 8 908 zl., Contini z Lukky za 19 427 atd.

Obchodní podnikání s českou vlnou a kupeckým zbožím vykazovalo na střeoevropských a západoevropských trzích s určitými výkyvy podstatně vyšší zisky než obchodování s jinými produkty české zemědělské výroby. Ceny jednotlivých druhů importované vlny na trhy v Amsterdamu, který plnil funkci světového trhu, dosahovaly nejvyšších hodnot v období třicetileté války. Česká vlna jako komodita na světovém trhu podléhala jeho konjunkturálním výkyvům. V roce 1652 norimberští kupci, kteří konkurovali na českém trhu pražským velkoobchodníkům, vykupovali na komorních statcích tuto vyhledávanou surovinu za nižší ceny s odůvodněním, že poklesla cena vlny v Lipsku a Hamburku. Velké zásoby neprodané vlny měli norimberští kupci i v době války Holandska s Francií v roce 1672.

Export české vlny na zahraniční trhy měl v pobělohorské době kvalitní a funkční organizaci. Při vývozu této komodity z Čech do manufaktur ve Švýcarsku, Nizozemí i do Milánska využívali její exportéři dvou základních tras – přes Lipsko nebo přes Norimberk. Z Prahy, z českých regionálních center velkoobchodu s vlnou nebo přímo z velkostatků ji pražští, případně i další čeští velkoobchodníci vyváželi na vlněné trhy do Lipska, kde ji vykupovali velkoobchodníci z Frankfurtu nad Mohanem. V Lipsku a ve Frankfurtu nad Mohanem obchodovali s českou a polskou vlnou v roce 1641 Johann Freneau a Johann Cryper z Frankfurtu nad Mohanem. Během druhé poloviny 17. století provozovala obchod s českou a uherskou vlnou ve Frankfurtu nad Mohanem obchodní společnost Johann Haignet a Johann Freneau; druhý ze jmenovaných pak přesídlil do Vídně († 1686). Když rakouská monarchie v roce 1689 znovu zakázala obchod s Francií, podalo šest velkoobchodníků žádost frankfurtské městské radě, aby jim udělila pas na obchod do Švýcarska. Odůvodňovali to tím, že velkoobchod s vlnou patří mezi nejsilnější obchodní odvětví ve Frankfurtu nad Mohanem a že prodávají mnoho set centnýřů vlny z Lipska, Naumburgu, Braniborska, Čech, Durynska a Hesenska. Upozorňovali také na to, že si už před lety stěžovali na konkurenci Židů, u nichž kupovali vlnu obchodníci ze Štrasburku, Basileje a Zürichu.

Přes Norimberk exportovali českou vlnu do západní Evropy zahraniční, zejména norimberští velkoobchodníci, mezi nimiž si získali výjimečné postavení norimberští Waldmanové. Na konci třicetileté války se norimberský kupec Waldman objevil v Praze jako velkoobchodník se zbraněmi. Podle listu obchodního zástupce velkostatku Třeboň v Norimberku byl „starý Waldman z Norimberka ... největší obchodník s vlnou“. Jeho obchodními společníky byli Thomas Fitzthum, Achatius Hillinger a Martin Maurer,

kteří obchodovali také na pražském trhu. V podnikání s vlnou zastupoval Jana Waldmana od počátku sedmdesátých let 17. století jeho syn Jan Ondřej Waldman, který pravidelně navštěvoval trhy v Praze, Plzni i v Brně a uzavíral zde obchodní smlouvy. Na jarmarky do Plzně zajížděl i jeho bratr Jan Augustin. Jakub Jost Waldman obchodoval v Praze i na jarmarcích v Jindřichově Hradci. V roce 1680 podnikal na pražském trhu ještě Georg Waldman, kupec z Norimberku. V letech 1669–1681 konkuroval Waldmanům na komorních statcích norimberský obchodník Heinrich Richter, nakupující vlnu i od šlechty a poddaných, a jeho nástupce Vít Richter. Od devadesátých let 17. století obchodoval s vlnou na komorních statcích Norimberčan Eramel Mayerer. V roce 1674 projevil zájem o export české vlny také švýcarský velkoobchodník Jan Müller Khernhandler ze Sankt Gallenu ve Švýcarsku.

Analytické studium autentických pramenů k dějinám pražského obchodu umožnilo postihnout jeho základní vývojové trendy. V předbělohorské době dosáhl pražský obchod, významně determinovaný zahraničním kapitálem, svého maxima v posledním desetiletí vlády císaře Rudolfa II. Od počátku třicetileté války, kdy stát v souvislosti s ochránářskou obchodní politikou uvalil vysoká cla na anglické, francouzské a nizozemské zboží, prosperovaly na pražském, resp. zemském trhu velké pražské obchodní domy. Narůstající ekonomická vyčerpanost země, válečné operace (saská okupace v letech 1631–1632, švédská obležení české metropole v letech 1639, 1648–1649) i morové rány v letech 1633, 1639 a 1649 měly za následek, že obchod v Praze ztrácel na intenzitě. Po skončení války se pražský obchod jen pozvolna rozvíjel a na předválečnou úroveň se dostal až na počátku sedmdesátých let 17. století. Od této doby prožíval pražský obchod období konjunktury a svého pozoruhodného rozkvětu dosáhl na počátku 18. století.

Minuciózní analýza dosud neznámých archivních i jiných pramenů, převážně z fondů a sbírek Národního archivu v Praze a Archivu hlavního města Prahy, prokázala, že obchod v pobělohorské Praze se rozvíjel na principech současného evropského obchodního podnikání. Adekvátní studium vývoje obchodu v dalších centrech evropského obchodu v daném období umožní při aplikaci moderních historiografických metod a při komparativním vyhodnocení objektivně postihnout mezinárodní význam pražského obchodu v tehdejší Evropě.

IVANA DEJMKOVÁ
**PRAŽSKÁ MĚŠŤANSKÁ BESEDA –
JEJÍ VZESTUP A PÁD**

Studie je monografií jednoho z nejstarších a v Praze nejdéle působících spolků. Pražská měšťanská beseda byla založena ještě před revolucí roku 1848, v době absolutistického uspořádání rakouské monarchie. Spojily se v ní reformní myšlenky předbřeznové doby a českého obrození. Sešli se v ní lidé z různých vrstev pražského prostředí – s výjimkou dělnického –, mezi nimi nejvýznamnější představitelé české inteligence. V roce 1846 – v prvním roce své činnosti – měl tento spolek již více než 500 členů. Vznikla zde organizace svou různorodostí a velikostí ve své době zcela výjimečná, jejíž forma byla něčím mezi anglickým klubem, buržoazní politickou stranou a kulturním sdružením. Byla tvořena lidmi, kteří vlastně vědomě či nevědomě směřovali mimo dosavadní společenské uspořádání absolutistického státu. Vytvořilo se zde také velmi široké působíště pro získávání příznivců a pozic pro české národní zájmy.

Vnitřní uspořádání spolku dané jeho prvními stanovami bylo výsledkem kompromisu různých názorů a hledání takového postupu, který by založení spolku vůbec umožnil. Ve spolku proto získali rozhodující slovo pražští měšťané, držitelé tzv. měšťanského práva, pocházejícího ze středověku, kteří tvořili před rokem 1848 omezenou, uzavřenou skupinu pražských obyvatel. Jen oni mohli být činnými členy spolku a rozhodovat o něm; ostatní obyvatelé města se mohli na jeho činnosti spolku podílet pouze jako neplnoprávní přispívající členové. Toto nerovnoprávné rozdělení spolkových členů a zdůraznění stavovských rozdílů mezi lidmi bylo motivováno snahou překonat nedůvěřivost absolutistických státních úřadů k jakýmkoli projevům společenské aktivity, ale i potřebou získat pro členství ve spolku bohatší pražské měšťany a s nimi finanční prostředky nezbytné k pronájmu spolkových místností a jejich zařízení. Mnozí spolkoví členové však věřili, že toto vnitřní uspořádání se velmi brzy změní. Další vývoj spolku poté závisel na tom, jací lidé se v něm sejdou a jaké názory v této organizaci nakonec převáží.

Od roku 1848 začala Měšťanská beseda významně zasahovat do pražských obecních záležitostí. V letech 1848–1850 a znovu v roce 1861 byly v Besedě a převážně z jejích členů sestavovány kandidátní listiny k pražským obecním volbám a tyto volební agitace se staly nejvlastnějším projevem politického působení tohoto spolku. V této době, kdy se rozhodovalo, zda se princip samosprávy prosadí proti absolutistickým tendencím vlády,

vycházela z Besedy snaha o demokratizaci společnosti. Pražské obecní volby byly zároveň příležitostí k získání důležitých pozic pro prosazování českých zájmů. Klíčovým momentem v dějinách spolku byl rok 1861. Výsledkem obecních voleb, které se v Praze v tomto roce uskutečnily, přešla městská samospráva definitivně do českých rukou. Volby byly vedeny z Měšťanské besedy českými politiky a většina zvolených zastupitelů patřila mezi členy Besedy. Až po těchto volbách se v Praze zcela oddělil český a německý liberalismus, český a německý veřejný život v národnostním rozhraničování, kdy si lidé uvědomovali, zda jsou Češi, nebo Němci, a postupně zaujíмали pozice podle vlastního národnostního cítění. Často se přikláněli i k jiné straně, než kam je původně vedlo jejich rodinné prostředí a výchova. Střediskem, kolem něhož se rozvíjel život německé menšiny v Praze, se stalo Německé kasino, spolek německých liberálů založený v roce 1862. I z Měšťanské besedy odešla část jejích členů, která se přihlásila ke společenskému životu německé menšiny. Volby v roce 1861 položily základ k dlouhodobému personálnímu propojení mezi Besedou a pražskými samosprávnými sbory, jehož výrazem byla i skutečnost, že pražští starostové bývali ve druhé polovině 19. století předsedy Měšťanské besedy. Na základě pozic dosažených v tomto období poté členská základna Besedy chápala postavení tohoto spolku v pražském životě v následujících desetiletích, i když se vnitřní život spolku i vnější poměry Prahy měnily.

Rok 1861 byl pro Besedu vrcholovým momentem její činnosti. Stala se uznávaným střediskem české pražské společnosti. V tomto roce byl zároveň absolutismus v Rakousku nahrazen konstituční vládou a spolkový život se již mohl rozvíjet demokraticky na ústavních základech. Nyní záleželo na tom, jak Beseda zorientuje svou další činnost a přizpůsobí i své vnitřní uspořádání novým podmínkám. Ve spolku však zůstalo zachováno nerovnoprávné rozdělení členů, dané prvními spolkovými stanovami a ovlivněné dobou jeho vzniku. Převážila snaha těch jednotlivců, kteří zde chtěli udržet stavovské rozdíly a zajistit si tak nadřazené postavení, nezávislé na osobních kvalitách. Stavovství ve spolkovém životě se stávalo od šedesátých let brzdou spolkové činnosti. Beseda již nedokázala organizačně obsáhnout zájmy rozvíjející se české společnosti. Mnozí členové Měšťanské besedy stáli u zrodu dalších českých spolků. Oddělovaly se především zájmové spolky, které se za daného vnitřního uspořádání Besedy nemohly stát jejími odbory. Další osudy Besedy pak ovlivnila skutečnost, že si tento spolek nedokázal v šedesátých letech – v době bouřlivě se rozvíjejícího národního života – najít své vlastní konkrétní dlouhodobé pole působnosti. Beseda se orientovala pouze na společenský život, opustila i své dřívější vzdělávací snahy a její členové se přestávali v jejím rámci zabývat vážnou politikou.

V polovině šedesátých let se objevila ve výboru Měšťanské besedy myšlenka, aby si spolek namísto dosavadního pronajímání spolkových místností pořídil vlastní dům. Spolkový dům Měšťanské besedy se měl stát jakýmsi kulturním domem pro českou společnost, střediskem českého politického a spolkového života v Praze. Měl být místem, kde by se scházeli čeští politici a kde by si mohly pro svou činnost pronajímat místnosti nově vznikající české spolky. Těmito službami chtěla Beseda podporovat český spolkový život, ale také si udržet v české pražské společnosti vedoucí postavení. Získání vlastního domu byla v životě spolku velmi důležitá změna. Této změně ovšem nepředcházela široká diskuse o dlouhodobé spolkové perspektivě, ani o tom, jak vytčených cílů a v jakém pořadí dosáhnout. O této pro spolek důležité změně rozhodla podle stanov pouze úzká a privilegovaná část jeho členů. Koupě spolkového objektu – domu čp. 28/II v Jungmannově ulici na Novém Městě pražském, který zasahoval z větší části i do Vladislavovy ulice –, byla celkově neprozíravá a ukvapená. Objekt byl především nevhodně začleněný do stávající zástavby a Beseda ho poté ještě představěla nešťastným, doslova příštípkářským způsobem. Toto technicky a funkčně nevyhovující řešení spolkového domu Besedy a českého společenského střediska v Praze bylo realizováno zcela na dluh. Bylo založeno na představách o budoucím mimořádném postavení a významu Besedy, na představě závratného růstu spolkového členstva a tím i spolkových příjmů, ze kterých měly být půjčky spláceny.

Přecenění finančních možností dovedlo Besedu ve druhé polovině sedmdesátých let na pokraj hospodářského bankrotu. Ten by byl německou veřejností vnímán jako morální krach české společnosti v Praze. Bankrot se sice podařilo odvrátit, Beseda však v této době kvůli tomu, že část jejího členstva neústupně lpěla na kastovníctví založeném na pražském měšťanství, promeškala poslední příležitost stát se díky své tradici jakousi zastřešující organizací pro vzájemné jednání představitelů různých myšlenkových směrů a proudů rozvíjející se a diferencující se české společnosti. Rozšíření nabídky spolkových zábav mělo získat nové členy. Zaměření spolku tak definitivně degradovalo z organizace s kdysi silným politickým nábojem do organizace v podstatě bavitelské. Postupně slábl i protektorský vztah pražské radnice k Měšťanské besedě. S tímto postavením spolku v české pražské společnosti se však nechtěla vnitřně smířit řada spolkových členů, která význam spolku stále nahlížela z hlediska roku 1848. Dovolávání se minulých zásluh, zdůrazňování vlastního významu neúměrné práci vykonávané pro společnost a velikášství – to vše bylo pak tomuto spolku vlastní až do jeho zániku v roce 1952.

Měšťanská beseda byla však přece jen dlouhou dobu nezanedbatelnou součástí české pražské společnosti, takže studie je i sondou do života této

společnosti. Jestliže v první části studie jsou oceněny zásluhy Měšťanské besedy o občanskou společnost, v následujících partiích již postupně převládá kritický postoj k tomuto spolku a kritika duchovního obzoru některých příslušníků tzv. lepší pražské společnosti.

LIBOR HRUŠKA

PŘEMĚNA NUSELSKÉHO PIVOVARU NA AKCIOVOU SPOLEČNOST NA POZADÍ PRAŽSKÉ „PIVOVARNICKÉ HOREČKY“ DEVADESÁTÝCH LET 19. STOLETÍ VE SVĚTLE DOBOVÉHO TISKU

V devadesátých letech 19. století zažívala Praha a její okolí velký pivovarnický boom způsobený nejen nárůstem počtu obyvatel, ale i celkově příznivým klimatem v tomto průmyslovém odvětví. Pivo se začalo vařit v nově založených závodech na Královských Vinohradech a v Holešovicích a plánovala se i výstavba pivovarů v Karlíně a na Žižkově. Tím se konkurence na pražském trhu značně přiosťřila, a není tedy divu, že právě v této době mnoho tradičních pražských výrobců zlatavého moku pověsilo své řemeslo definitivně na hřebík. Jejich závody uvězněné na malých pozemcích v historickém centru města se totiž nemohly rozšiřovat a konkurovat tlaku moderních velkopivovarů. Do problémů se po otevření vinohradského pivovaru dostal i závod stojící na břehu potoka Botiče v sousedních Nuslích, který vlastnil židovský podnikatel Zikmund Valdštejn. Příběh tohoto pivovaru byl ale mnohem složitější. Ještě na počátku devadesátých let byl modernizovaný závod čtvrtým největším piva výrobcem v Čechách a objem výroby tu neustále narůstal. Nová konkurence a také antisemitský bojkot „židovského piva“ ale majiteli nuselského pivovaru působily velké potíže, a tak se Valdštejn v roce 1897 rozhodl pivovar prodat. O pivovar projevila zájem Úvěrní banka v Kolíně, jež se rozhodla závod proměnit v ryze českou akciovou společnost. Tahle na první pohled zcela obyčejná transakce ale v Praze a okolí vyvolala silné protiněmecké a antisemitské vášně a banka, která patřila k nejsilnějším národnostně českým peněžním ústavům, musela dlouho vyvracet spekulace o tom, že chce pomoci židovskému podnikateli a využít k tomu český kapitál. Banka se nejprve rozhodla pivovar prodat pražským hostinským, kteří by se tím vymanili z diktátu velkých pivovarů. Jednání ale selhalo, a tak banka přistoupila k veřejné subskripci akcií. Tu se ještě pokusil překazit antisemitský spolek Národní obrana, ale akcie se nakonec podařilo prodat a pivovar tím vstoupil do zcela nové etapy své existence. „Nuselská kauza“, která půl roku plnila stránky mnoha českých novin, je názorným dokladem toho, jak velkou proměnou procházelo na konci 19. století pražské pivovarnictví i celá česká společnost tíhnoucí k hospodářskému nacionalismu a antisemitismu.

PRAŽSKÝ SBORNÍK HISTORICKÝ XXXVIII

Sestavil Václav Ledvinka s redakční radou.
Překlad resumé do němčiny Anna Ohlídalová.
Překlad abstrakt a klíčových slov do angličtiny Zuzana Maritzová.
Redakce a jazyková úprava Jaroslav Havel.
Šéfredaktor Václav Ledvinka.

Vydavatelé:

Archiv hlavního města Prahy, Archivní 6, 149 00 Praha 4-Chodov,

[HTTP://WWW.AHMP.CZ](http://www.AHMP.CZ)

a

SCRIPTORIUM®

spolek pro nekomerční vydávání odborné literatury,

Pražská 397, 252 41 Dolní Břežany,

[HTTP://WWW.SSCRIPTORIUM.CZ](http://www.SSCRIPTORIUM.CZ)

(jako svou 139. publikaci),

v Praze roku 2010.

Obálka Marek Laštovka.

Technická redakce, grafická úprava a sazba Miroslav Veselka.

Vytiskl PBtisk Příbram.

Vydání první. Náklad 600 výtisků.

568 stran textu, 20 stran obrazové přílohy,

31 černobílých vyobrazení.

ISBN 978-80-86852-36-2 (Archiv hl. m. Prahy)

ISBN 978-80-87271-35-3 (Scriptorium)

ISSN 0555-0238